«Ո՛չ ժամանակ և ո՛չ յօժարութիւն ունիմ վիճաբանելու այն բազմաթիւ կէտերուն նըկատմամբ՝ որոց վրայ կը խօսի սոյն լրագիրն. իմ նպատակիս համար բաւական է որ ցուցանեմ Ձեզ թէ նորա յառաջ բերած ամենածանր ամբաստանութիւնք բացարձակապէս սուտ և անհիմն են:

«1. Իմ հիւպատոսական գաւառաբաժնիս խնդրոյն նկատմամբ՝ որ պաշտօնապէս Քիւրտիսթան կը յորջորջի, ես արդէն փաստերով ապացուցի Ձեր Տէրութեան թէ սոյն տիտղոսն Հիւպատոսարանիս հին տիտղոսն է անդստին ի ժամանակէ Պ. Թէյլըրի, յամին 1866: Այս տիտղոսը բնաւ չը փոխուեցաւ, և երբ գիս, ինչպէս իմ նախորդս ալ, Քրդաստանի Հիւպատոս անուանեցին, ո՛չ ես և ո՛չ Պ. Պօյաճեան բառ մ'արտասանած չէի՛նք կրնար լինիլ այդ խնդրոյն վրայ:

«2. Երբ կապահովացնեմ զՁեզ թէ ո՛չ երբէ՛ք յօդուած մը գրեցի այդ երկիրներուն (Քրդաստան լինելուն) վրայ, ո՛չ Լոնտրայի Աշխարհագրական ընկերութեան, ո՛չ ուրիշ մէկ ընկերութեան և ո՛չ իսկ որ և իցէ լրագրոյ համար. և թէ ո՛չ իսկ դիտաւորութիւն ունեցայ երբէ՛ք այդպիսի յօդուած մը գրելու, կրնաք իմաստասիրել թէ ո՞րչափ վստահութիւն պէտք է տալ «Մասիսին» այս կըսուիներուն:

«Բայց որովհետև Պ. Խմբագիրը իմ գէշ անուանած մարդուս համար արժանահաւատ Հայ մ'է կըսէ, կը յայտարարեմ Ձեր Տէրութեան որ եթէ Պ. Խմբագիրը կարենայ փաստերով ցուցնել՝ ինչպէս ինք կը պնդէ՝ որ ինձ վերագրեալ յիմարական խօսքերուն հեղինակն ես եմ, պատրաստ եմ յիսուն Օսմ. ոսկի տալ երկրիս աղքատներուն, պայմանաւ որ եթէ ինք չը կարենայ հաստատել իւր խօսքերն, պարտաւոր լինի տալ յիսուն Օսմ. ոսկի: Կը յայտարարեմ նաև որ Պ. Խմբագրոյն ինձ վերընծայած գրութիւնն, որով Հայաստանի մը գոյութիւնը կ'ուրացընեմ եղեր, ստայօդ յերիւրուած մ'է միայն, և ո՛չ այլ ինչ:

«3. Պ. Փալկրէյվին նկատմամբ ըրած անտեղի ակնարկութեան մտադրութիւն իսկ չեմ ըներ:

«4. Դարձեալ կրնամ զձեզ ապահովցնել որ երբէ՛ք աշխարհացոյց քարտէս մը շինելու չեմ աշխատած Քրդաց և Հայոց բնակեալ տեղերն որոշելու նպատակաւ, ո՛չ իմ կառավարութեանս համար, ո՛չ մէկ ընկերութեան և ո՛չ ալ իմ անձնական ուսումնասիրութեանս համար:

«5. Քանի որ Պօյաճեան ո՛չ արտօնութիւն ունէր հեռագրելու Անգղիոյ Արտաքին գործոց պաշտօնատան և ո՛չ իսկ, յիրաւի, այսպիսի գործոց ձեռնամուխ եղած է, աւելորդ կը համարիմ ըսել թէ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւնն, որ մի քանի Եւրոպական բագրաց սխալ տեղեկութեանց վրայ հիմնեալ է, ամենևին հեռի է ճշմարտութենէ՝ յար և նման այն ստաբանութեանց՝ զորս արտայայտեցի: «Ցիրաւի, Տէր իմ, փափաքելի էր որ «Մասիսի» Պ. Խմբագիրը փոյթ տանէր չընդունել յարգելի լրագրոյ մը մէջ, որպիսի է իւր լրագիրն, սոյն օրինակ անհիմն ամբաստանութիւններ, որք անձնական թշնամութեանց պատճառներով շինուած կերևին: Եթէ այս մի քանի տողերս ապագային մէջ արգելուն զինք որ սխալ տեղեկութիւններէ հապճեպ եզրակացութեանց չը դիմէ, օգուտ մեծ կ'ընծայէ իւր ազգին և թերևս չօտարացներ այն անձն, որ յոյժ աշխատած է Ձեր հայրենակցաց համար, առանց դժբաղդաբար փափաքուած արդիւնքին հասնելու:»

Ահաւասիկ Կարնոյ առաջնորդին պատասխանը:

«Պարոն Հազարապետ. Ընդունեցի Ձեր երէկուան նամակը, վերաբերութեամբ յուլիս 1 թիւ «Մասիսի» մէջ հրատարակեալ յօդուածի մը, զոր դուք «ձախող և ստայօդ յարձակումն մը կը նկատէք նախ Տիարպէքիրցի Պ. Թ. Պօյաճեանի և երկրորդաբար Ձեր անձին դէմ ուղղեալ:

«Ես Պ. Պօյաճեանի անձնական զգացմանց տեղեակ չեմ, որպէս զի իրաց կատարեալ ծանօթութեամբ դատողութիւն մը կարենամ ընել այն յարձակմանց նկատմամբ՝ զորս յիշեալ լրագիրը կընէ անոր գաղափարաց և հակամիտութեանց դէմ: Կարձանագրեմ Ձեր յայտարարութիւնները վերաբերութեամբ այն իրողութեանց, որոց վրայ խօսուած է յիշեալ յօդուածին մէջ, և կը տեսնեմ նաև թէ նոյն իսկ «Մասիսի» էջերը բացուած են այն պաշտպանութեանց, զորս Պ. Պօյաճեանի մի քանի բարեկամք հրապարակաւ ըրած են 'ի նպաստ անոր, (տես թիւ «Մասիս» ի 6 յուլիս:)

«Գալով Ձեր անձին, չեմ տեսներ որ նա «Մասիսի» մէջ յարձակման մ'առարկայ եղած լինի, մինչև իսկ երկրորդաբար: Ես անդ բառ մ'իսկ չեմ գտներ որ նուազ ակնածութիւն ենթադրէ Ձեզ նկատմամբ. եթէ ոչ այն ամբաստանութիւնը թէ Դուք ձեր բարեկամը կոչած անձին վրայ անսահման վստահութիւն մը ունեցած էք: Ես ըստ բաւականին կը ճանչեմ «Մասիսի» Խմբագրապետին խոհեմ և շրջահայեաց միտքն. եթէ նա բարեմտութեամբ խաբուած է Հայու մը կողմանէ, որ «գէշ մարդ» է ըստ Ձեզ, և «պատուաւոր և արժանահաւատ անձ մը» ըստ յիշեալ լրագրին, բացորոշապէս կը հասկնամ որ «Մասիս» Ձեր անձին նկատմամբ այս համոզումն ստացած է այնպիսի անձէ մը, որ ժամանակին Ձեզ ծառայած և յետոյ բաժնուած էր առանց անպատուելի միջադէպի մը:

«Երջանիկ եմ իմանալով որ ճշմարիտ և իրական բան մը չը կայ այն անձին խօսքերուն մէջ, որ յիշեալ լրագրին տեղեկութիւն տուած էր Հայաստանի Անգղիական հիւպատոսարանին «Քիւրտիսթան» տիտղոսին հաստատութեան նկատմամբ, ինչպէս նաև մի և նոյն երկրին վրա Ձեր Վսեմութեան աշխարհագրական կարծեցեալ աշխատութեանց նկատմամբ: «Մասիսի» խմբագիրն և բոլոր Հայք նոյնպէս երջանիկ պիտի լինին լսելով զայս: Բայց, Պ. Հիւպատոս, չէ՛ք կրնար չընդունիլ թէ Հայկական հասարակային կարծեաց բերանն եղող լրագիր մը չէր կրնար անտարբեր մնալ վիրաւորիչ և վհատեցուցիչ յայտարարութեան մը առջև, որպիսի էր այն յայտարարութիւնը զոր «Մասիսի» խմբագրութեան կ'ընէր մարդ մը, որ, իւր խօսքերէն դատելով, եթէ ոչ պաշտօնական, գոնէ պաշտօնականի մօտ հանգամանք կը կրէր: Զեմ տարակուսիր թէ «Մասիսի» խմբագրութիւնն, ուր պիտի փութամ իմացնել Ձեր անկեղծ և համարձակ յայտարարութիւններն, իւր պարտքը պիտի կատարէ Ձեր Վսեմութեան նըկատմամբ:

«Այն բացատրութիւնը զոր կուտաք ինձ Ձեր Հիւպատոսարանին տիտղոսին վրա, բացատրութիւն մը, որ պաշտօնական ստորագրութեան մը ներքև առաջին անգամ հաղորդուած պիտի լինի Հայոց, -այդ բացատրութիւնը նախկին իրողութեան մը վրա հիմնեալ է: Կաղաչեմ սակայն, Պ. Հիւպատոս, որ ներէ՛ք ինձ յայտարարել համարձակօրէն թէ Ն. Բրիտանական Վեհափառութեան Հայաստանի հիւպատոսութիւնն ոչ ևս Պ. Թէյլըրի և Պ. Զօհրապի ժամանակուան հիւպատոսութիւնն է: Այն կարևորութիւնը, զոր յիշեալ հիւպատոսութիւնն ստացած է Պէրլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածին և յունիս 4-ի պայմանագրին վրա. այն փայլը, զոր անոր վրա յաւելուլ ուզեցաւ Ձեր Վըսեմութեան նման անձի մը անուանմամբ, և այն վերակազմութիւնն, ուր սոյն հիւպատոսութիւնն առարկայ եղաւ Կարնոյ և Վանայ փոխ-հիւպատոսութեանց հաստատութեամբ.—այս իրողութիւնք բոլորովին նոր երևոյթ մը տուին անոր: Ձեզ պէս բարձր արժանեաց տէր անձի մը յանձնուած հիւպատոսութեան նախկին, կամ, ներուի ըսել, հնախօսական տիտղոսը, սովորական գործածութենէ դուրս էր, և ամեն մարդ կանգիտանար զայն: Մի և նոյն տիտղոսով նոյն հիւպատոսութեան վերստին երևան գալը՝ կծու, չըսեմ հեգնական, բան մ'ունէր, որ բոլոր Հայ ազգն յուզեց իւր արժանաւոր Գլխին հետ, որ յայնժամ իւր ցաւն համարձակապէս բացատրեց ում որ անկ էր: Անկէց 'ի վեր վաւերական բացատրութիւն մը չեկաւ Հայոց դիւրազգացութիւնն հանդարտեցնելու համար, և ազգը միշտ նոյն տպաւորութեան ներքև մնաց. բնական էր ուրեմն որ «Մասիսի» պէս յարգի և խոհեմ լրագիր մը կրցած է դիւրութեամբ ունկն դնել Ձեր մի նախորդ թարգմանին կարծեցեալ յայտարարութեանց:»

«Մեծ հաճոյքով կը տեսնեմ թէ ո՛չ միայն Բրիտանական կառավարութիւնն երբէ՛ք Հայաստանի մը գոյութիւնը ջնջելու խօսք չէ ըրած, ո՛չ միայն Դուք այս մտօք չէ՛ք աշխատած որ և է տեսակէտով, այլ նաև, ըստ Ձեզ, այդպիսի գաղափար մը հաստատելու (այսինքն՝ Հայաստանի մը գոյութիւնը ջնջելու) միտող խօսքերն «յիմարական խօսքեր» են, և «ստայօդ յերիւրուածի» մ'արդիւնք են միայն:

«Այն տեսակցութիւնները զորս պատիւ ունեցայ Ձեր Վսեմութեան հետ ունենալ, և այս երկիրն հասնելով ստացած լուրերս, 'ի նպաստ իմ հայրենակցաց Ձեր ըրած բարեսիրական խնամքները գնահատելու կարող կընեն զիս: Անցեալն երաշխաւորութիւն մ'է ինձ թէ Դուք պիտի շարունակէ՛ք քաջապէս պաշտպանել այն խեղճ Հայոց դատն, որոց պաշտպան հանդիսացած էր Պէրլինի Վեհաժողովն, և որոց հոգն յատկապէս իւր վրա առնուլ ուզեց Անգղիական կառավարութիւնը պայմանագրութեամբք և մասնաւոր անօրէնութեամբք:

«Դուք հրաւիրուած էք, Պ. Հիւպատոս, կարևոր դեր մ'ունենալ Հայկական խնդրոյն լուծման մէջ, որ այժմ Բ. Դրան և մեծ տէրութեանց դեսպաններուն միջև փոխանակեալ ծանուցագրաց առարկայն է: Բոլոր Հայոց ուշադրութիւնն այս կէտին վրա դարձած է: Կը սիրեմ յուսալ որ, եթէ Ձեր նախկին ջանքերը փափաքեալ արդիւնքին չառաջնորդեցին զՁեզ, ապագայն աւելի յաջող կը լինի թէ՛ Ձեզ և թէ՛ մեզ համար, և իմ հայրենակցացս նկատմամբ Ձեր խնամքներն ու յոգնութիւններն աւելի պտղաբեր կը լինին բարեսիրական և ազդու հսկողութեամբ այն նշանաւոր Մարդոյ, որք Ձեր կառավարութեան գործոց գլուխն անցած են:

«Ընդունեցէ՛ք, Պ. Հիւպատոս, յարգանացս ու բարեկամութեանս անկեղծ հաւաստիքն:»

(Մասիս)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Գերմանական պաշտօնական լրագիրների մէջ տպված է Վիլհելմ կայսրի ճառը, որով նա դիմել է Լօտսահարդենի մէջ գվարդիայի 1-ին գունդին:

Պրուսական զօրքերը այսօր տօնում են Սեն-Պրիվայի և Գրավելօտտայի մօտ եղած գեղեցիկ պատերազմների տասնամեայ յօբելեանը: Ես իմ շուրջը հաւաքել եմ գվարդիայի 1-ին գունդը, ինչպէս իմ զօրքերի առաջին գունդ ոչ թէ աստիճանով, այլ և այն պատճառով, որ նա ստացաւ այդ տեղը բազմաթիւ պատերազմների մէջ: Յոյս ունեմ, որ գունդը միշտ կը յիշէ այդ օրը և նոյն քաջութիւնը կը ցոյց տայ թէ պատերազմական և թէ խաղաղ ժամանակները: Այսօր ես այդ գունդի վրա նայում եմ իբրև բոլոր զօրքերի ներկայացուցչի վրա: Սեն-Պրիվայի և Գրավելօտտայի մօտ դժուարութեամբ ձեռք բերված փառաւոր յաղթութիւնը 1870—1871 թուականների պատերազմով ստացված աջողութիւնների պատճառը դարձաւ: Այդ յաղթութիւնը մեծ և ծանր զոհեր պահանջեց: Բաւական է այս շրջանի մէջ Ռեգերի անունը յիշել: Մենք յարգում ենք նրանց բոլորին, որոնք իրանց կեանքը զոհեցին հայրենիքի փառքին: (Այս խօսքերը արտասանելու ժամանակ կայսրը հանեց գըլխարկը): Իմ սրտից երբէ՛ք չի ջնջվի այն քաջութեան, հերոսութեան և հաւատարմութեան յիշատակը, որով զօրքերը պատերազմում էին: Ես դարձեալ շնորհակալութիւն եմ յայտնում զօրքերին իրանց կատարած գեղեցիկ գործերի համար:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 օգոստոսի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ «բարօն Վէլիօ պետական պօլիցիայի դեպարտամենտի դիրեկտոր է նշանակված»: Այսօր, օգոստոսի 20-ին, Նահանգական դատարանը, հիմնվելով երդվեալների այն կարծիքի վրա, որ նախկին երդվեալ հաւատարմատար Եւգենիի Կօրշ մեղաւոր է վատնման մէջ և ներողամտութեան արժանի է, վճռեց զրկել նրան բոլոր իրաւունքներից և արտաքսել Տօմսկայա Նահանգը:

ԿԱԼԵՏՏԱ, 20 օգոստոսի: Գեներալ Ռօբերտս հասաւ երէկ Կանդահար: Էյուբ-խան փորձեց բանակցութիւններ սկսել: Գեներալ Ֆէյեր իր բոլոր ոյժերով առաջ գնաց, որովհետև, ինչպէս ասում են, նա պէտք է պատերազմի Տակտիպուլլի մօտ:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՒԼԱԲԱՐՈՒ Ս. ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ օրիորդաց դպրոցի վարչութիւնը պատիւ ունի յայտնել յարգոյ հասարակութեան, որ աշակերտուհիների ընդունելը սկսելով օգոստոսի 20-ից, շարունակելու է մինչև Սեպտեմբերի 10-ը, որից յետոյ սկսելու է կանոնաւոր ուսումն: Անցեալ տարի դպրոցը ունէր երկու դասատուն, առաջիկայ տարին կունենայ երեք դասատուն:

1—3

ՅՈՎՍԷՓ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ ՄԵԼԻՔ-ԲԷԳԼԱՐԵԱՆԻ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՐԷԱԼԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ (Թիֆլիս, Սադօվայա փողոց, տուն Տուտունօվի, № 34) յայտնում է, որ լրացուցիչ և ընդունողական քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 25-ին, իսկ ուսումը սեպտեմբերի 2-ին:

1—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ՊՐՕԳԻՄՆԱԶԻԱ ԱՒԱՐՏԱԾ Հայոց ծխական և մասնաւոր ուսումնարաններում 8 ՏԱՐԻ դասախօսութիւն արած մի ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ներկայ սեպտեմբերի 1-ից ցանկանում է ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՊԱՇՏՕՆ ստանալ բացառապէս ՌՈՒՍԱՑ լեզուից և ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԵՆԻՑ, ինչպէս Թիֆլիսում, նոյնպէս և գաւառներում: Տեղեկանալ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ կամ Էնֆիաջեանցի ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՆԵՐՈՒՄ:

15—22

Յուլիսի 1-ից ՎԱՐՇԱՎՍԿԱՅԱ ՊԵԿԱՐՆԻԱՅԻՆ կից կը բացվեն ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ, որտեղ կարելի կը լինի ստանալ ԿԱՖԷ, ՇՕԿՕԼԱԴ, ԹԷՅ և պատրաստված հանքային զանազան ՋՐԵՐ:

37—40